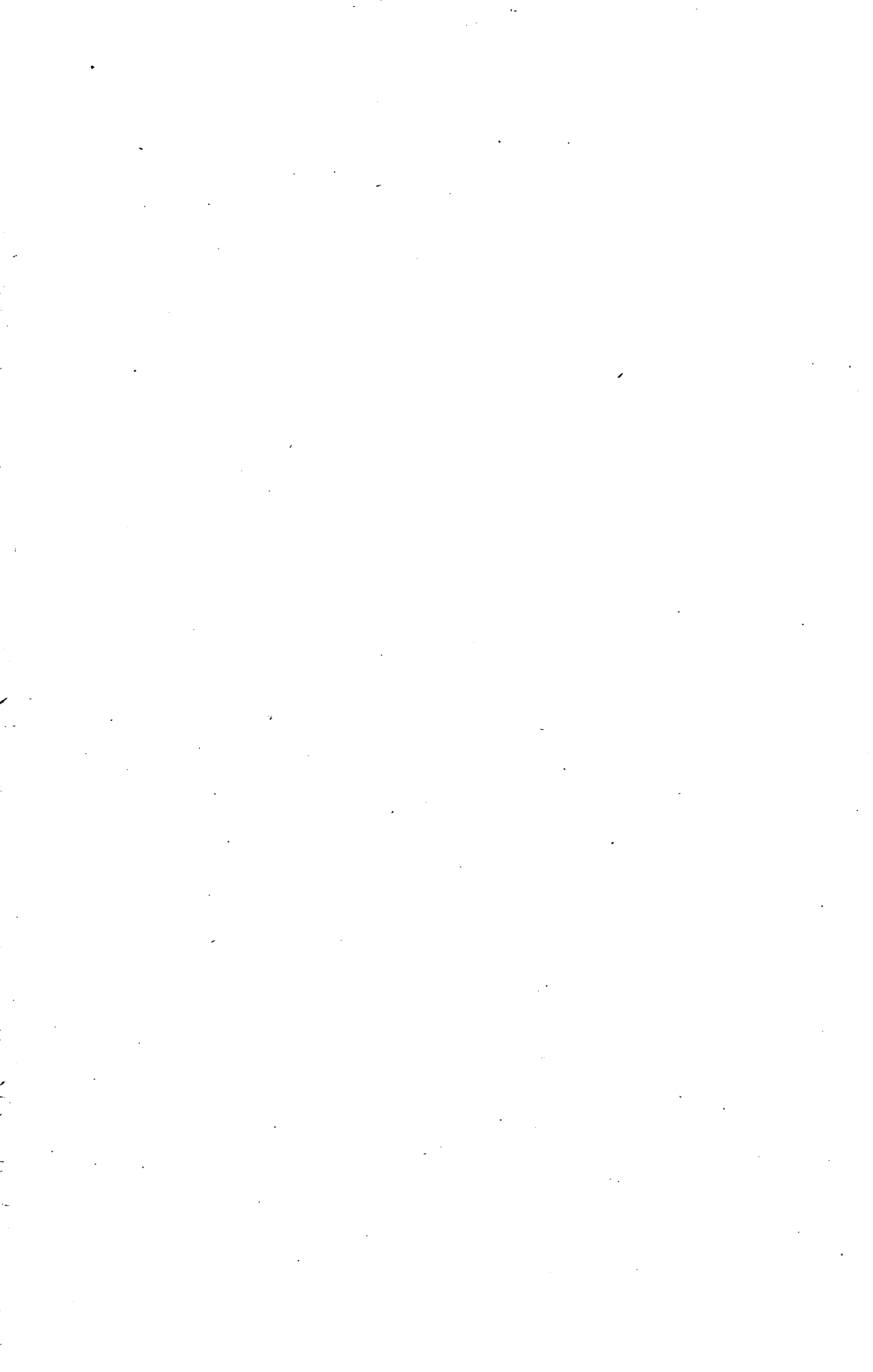

VASS LÁSZLÓ

A FÖLDVÉDELEM ÉS FÖLDHASZNOSÍTÁS KÉRDÉSEI

MAGYARORSZÁGON

Mezőgazdasági Jogi Diákkör

Ez a dolgozat

Budapesten, az Államigazgatási Főiskolán 1981 márciusában

rendezett

XV. Országos Tudományos Diákköri Konferencián

" N I V Ó D I J " - ban

részesült

Szeged, 1981

BEVEZETÉS

Az utóbbi években az egész világon előtérbe került az ember természeti környezetének védelme és a természeti erőforrásokkal való takarékos gazdálkodás. Ebben a kérdésben összeülő nemzetközi tanácskozások nagy száma is azt mutatja, hogy függetlenül a társadalmi formációtól, jelentős mértékben foglalkoznak ezzel a témával. A cél az, hogy ésszerűen használjuk ki a természetadta lehetőségeket, amelyek, ha az eddigi "rablógazdálkodás" tovább folyik, belátható időn belül kimerülnek.

A környezetvédelmet, ezt a több tudományágat összefogó, tág határok között mozgó, mind elméleti, mind gyakorlati szinten művelhető tudományt egészében feldolgozni szinte lehetetlen. Egy-egy részterületének áttekintése is, a szerteágazó irodalom miatt, igen komoly feladat. Dolgozatom a természetvédelem egyik fontos ágával, a földvédelemmel foglalkozik. A föld, mint az egyik alapvető természeti erőforrás, egyben minden társadalmi és gazdasági tevékenység alapja. A termőföld pedig a mezőgazdaság legfontosabb és mással nem pótolható termelőeszköze. Ez a sajátosság különbözteti meg a mezőgazdaságot más termelő ágazatoktól.

A földvédelemnek ezért van fokozott jelentősége más termelőeszközök védelméhez /pl. gépek, gyárak/ viszonyítva, mert a föld mint termelőeszköz, specifikus tulajdonságokkal rendelkezik. Ezek a következők:

- újra nem termelhető,
- elpusztíthatatlan,
- mennyiségileg adott,
- helyhez kötött.

A problémakör hazánkban még élesebben vetődik föl, mivel az ország egész területének 72 %-a művelhető meg - ezzel Európában az első helyen állunk - és nemzeti vagyonunk 18 %-át teszik ki a termőföldek. Napjainkban amikor a gazdasági egyensúlyunk helyreállítására törekszünk, nem szabad szem elől tévesztetni azt, hogy a mezőgazdaság biztosítja Magyarország összkivitelének 11 %-át. A jövő pedig: a magyar mezőgazdaságnak 2000-re a jelenlegi termelést meg kell dupláznia, mert egyrészt jobban akarunk élni, másrészt feltehetően többen leszünk, harmadrészt pedig a távlatokat tekintve a növényzet nemcsak élelmiszerként és környezeti tényezőként jön számításba, hanem fokozatosan új nyersanyag- és energiaforrásként is. Mindezeket a célokat mind kisebb termőterületen kell megvalósítanunk. 1946-tól 1977-ig 800 ezer hektár termőföldet vontak ki a termelésből. Ha továbbra is ezt az ütemet tartjuk a földkivonás területén, még hozzávetőlegesen 206 évig elegendő termőterületünk van.

Ezt a súlyos problémát ismerte fel pártunk XI. kongresszusa, és programnyilatkozatában megállapította, hogy "a föld nemzeti kincs". Ezen túlmenően kifejtette, hogy "társadalmunk szocialista fejlődése szükségessé teszi, hogy minden termelési eszköznek, így a földnek a hasznosítása is feleljen meg a társadalom, a dolgozó közösségek, az állampolgárok egyetemes érdekeinek." Ezeknek az elveknek alapján indult meg az a széleskörű munka mind igazgatási, mind jogalkotói vonalon, amelynek bemutatását dolgozatomban megkísérlem.

I. fejezet

A FÖLDVÉDELEM ÉS FÖLDHASZNOSÍTÁS BELSŐ RENDSZERE ÉS HELYE A TERMÉSZETVÉDELEM KOMPLEX RENDSZERÉBEN

A földvédelem a természetvédelem komplex rendszerébe tartozik, annak egyik fontos ágazata a levegő-, az élővilág-, a táj-, a település- és a vízvédelem mellett. Szubjektív alapon nehéz rangsort felállítani közöttük, de ha gazdasági szempontból vizsgáljuk, feltétlenül a földvédelmet kell előtérbe állítanunk.

A kérdés belső rendszerének áttekintése sokkal több problémát vet fel. A természetvédelem általános rendszerébe csak a földvédelem tartozik, a belső rendszer vizsgálatakor azonban a földhasznosítás kérdésével szűkszerűen össze kell kapcsolni. A tankönyv /Földes- Molnár-Seres-Veres: Földjog. Tankönyvkiadó Bp. 1974. 426 p./ csak a földvédelem tekintetében - holott a fejezet címében mind a védelem, mind a hasznosítás szerepel - és csak a védett földterület funkciója alapján csoportosít, mégpedig a következőképpen:

- a/ mezőgazdasági rendeltetésű földek védelme,
- b/ erdőföldek védelme,
- c/ belterületi földek védelme,
- d/ különleges rendeltetésű földek védelme.

Véleményen szerint, ha ezt a csoportosítást vesszük alapul, ki kell egészíteni a föld termőképessége szerinti felosztással, az alábbiak szerint:

- a/ termőföldek,
- b/ "termőképtelen" földek.

A két csoportosítást egymásra vetítve /lásd az 1. táblázat/ már lényegesen átfogóbb képet kapunk.

1. táblázat

A FÖLDVÉDELEM BELSŐ RENDSZERE

A föld funkciója szerinti tanksönyi felosztás	A föld termőképessége szerinti /saját felosztás/	mezőgazdasági rendeltetésű	erdő	belterület	különle- ges ren- deltetésű
	termőföld				
	"termőképtelen föld"	fogalmilag kizárt	fogal- milag kizárt		

A termőképesség alapján történő felosztásnál néhány elvi probléma tisztázása szükséges: a termőképtelen kategória azért van idézőjelben, mert elvileg ilyen föld nincs. A mocsarak lecsapolással, a hegyoldalak teraszos műveléssel megművelhetők. Gyakorlatilag azonban, ha egy terület termővé tétele olyan beruházást igényel, hogy annak megtérülésére számítani sem lehet, termőképtelennek tekinthetjük.

Termőföldnek tehát csak azt nevezzük, amely mezőgaz-

dasági termelésre alkalmas vagy gazdaságosan alkalmas-sá tehető. Továbbra is az 1. táblázatnál maradva, abból egyértelműen kiolvasható, hogy a termőföld kategória jóval tágabb a mezőgazdasági rendeltetésű föld fogalmánál. A kettő csak részben fedi egymást, mégpedig a következőképpen: minden mezőgazdasági rendeltetésű föld termőföld, de nem minden termőföldön folyik mezőgazdasági termelés. A földvédelem és földhasznosítás éppen ezzel a második csoporttal kell, hogy foglalkozzon.

Az előző, egy egységbe foglalt két csoportosítás ki-zárólag a földvédelem rendszerét foglalta magába. Véle-ményem szerint a védelmet és a hasznosítást nem lehet elválasztani egymástól, tehát a két egymáshoz közelál-ló és szorosan kapcsolódó témakört egy egységes rend-szerbe kell foglalni. A következőkben az általam felál-lított rendszert mutatom be. Egyben a rendszer gondolat-menetét követve részletesen tárgyalom a magyarországi helyzetet.

Ez a megoldás a földvédelem és a hasznosítás komp-lex rendszerét két nagy csoportra tagolja:

a/ A természeti erők által okozott károsodás elle-ni védelem és az így károsodott területek hasznosítása;

b/ A nem természeti erők, vagyis az ember által o-kozott károsodás elleni védelem és az így károsodott te-rületek hasznosítása. /lásd a 2. táblázatot/

A FÖLDVÉDELEM ÉS FÖLDHASZNOSÍTÁS R E N D S Z E R E

A/ A természeti erők által okozott károsodás elleni védelem és az így károsodott területek hasznosítása:

- a/ erózió
- b/ defláció
- c/ ár- és belviz

B/ A nem természeti erők /vagyis az ember/ által okozott károsodás elleni védelem, és az így károsodott területek hasznosítása:

a/ Minőségi károsodás

- talajszennyezés
- művelési ág meg-
- változtatása
- túllöntözés

b/ Nennyiségi csökkenés

- művelési kötelezettség nem teljesítése
- termőföld művelés alól történő kivonása
- széttagoltság miatti művelési nehézségek
- rekultiváció hiánya

ad A/ Ebbe a csoportba a kizárólag természeti erők által okozott károk tartoznak, tehát itt emberi közrehatásról még közeetve sem beszélhetünk. A termőföldet károsító természeti tényezőket három csoportra oszthatjuk:

Aa/ Erózió. Erózióknak nevezzük a folyóvíznek és a csapadékvíznek a földfelszínt letaroló munkáját. Ez a talajpusztulás két irányú: egyrészt mechanikai /ez a felületi rétegek hordása, lekoptatása/, másrészt kémiai /ez az ér-

tékes sók és egyéb ásványi anyagok kioldása/.

Hazánkban hozzávetőlegesen 2,5 millió hektár termőterület van kitéve eróziós veszélynek. Az ország egyes megyéiben ez a veszély fokozott. Baranyában és Somogyban az évi talajpusztulás eléri a hektáronkénti 20-30 tonnát. Ezeken a területeken a gazdálkodás nem biztonságos, a termelési költségek gyakran meghaladják a hozamok értékét. A megoldás olyan művelési ágra való áttérés, amely jól tűri a nedvességet és megköti a talajt. Elsősorban a szőlő- és a gyümölcsös telepítése látszik a legjobb megoldásnak. Ha a károsodott terület már nem alkalmas ezek telepítésére sem, akkor az erdőtelepítés az egyetlen megoldás. Ennek ma még gátja az, hogy az erdőtelepítés földkivonásnak minősül.

Ab/ Defláció. Deflációnak nevezzük azt a jelenséget, amikor a laza, könnyebb talajokat a szél elhordja és máshol rakja le. A tavaszi és őszi időszakban van a legnagyobb veszély, mivel ekkor a még fejletlen növényzet nem képes megkötni a talajt. Ilyenkor előfordul, hogy a bevetett területekről a termőtalajjal együtt a vetőmagot is elhordja a szél. További kárt jelent, ha az elhordott talajszemcséket olyan helyen rakja le, ahol betakarja és megfojtja az azon a területen levő növényzetet.

Magyarországon 1,4 millió hektár defláció által veszélyeztetett terület van, elsősorban Somogy, Bács-Kiskun és Hajdú-Bihar megyékben. A megoldás itt is a művelési ág megváltoztatása.

Ac/ Bel- és árvíz. Hazánkban a XIX. században végrehajtott folyamszabályozások jelentősen csökkentették ezeket a veszélyeket. Ennek ellenére napjainkban az ország területének 16 %-át fenyegeti ár- és belvíz. Ennyi a köz-

vetlen veszélynek kitett terület, ennél sokkal nagyobb a közvetetten fenyegetett termőföldmennyiség, kb. 2 millió hektár. Éppen az idei év mutatta azt meg, hogy a korszerű védekezés ellenére igen nagy területek kerülhetnek víz alá. /Az 1980-as évről van szó. - A szerk./

A bel- és árvíz ellen olyan egyszerű megoldással, mint az erózió és defláció esetében, nem lehet védekezni. Többéves előrelátó tervezéssel, igen komoly anyagi eszközök ráfordításával is csak csökkenteni tudjuk a veszélyt, teljesen megszüntetni nem.

Összefoglalva: e három természeti veszélyforrás az ország termőterületének az 1/4 részét károsítja. A védekezés általában költséges és nem is biztos, hogy eredménnyel jár. A jogi védekezés ezen a területen igen korlátozott. Az 1961. évi VI. tv, a Földvédelmi törvény /a továbbiakban FT/ II. fejezete foglalkozik ezzel a témával.

ad B/ Ez a csoport mind terjedelemben, mind fontosságában jelentősen túlhaladja az előbbit. Itt már kiemelkedő jelentősége van a jogi védelemnek. Ezek a veszélyek elméletileg megszüntethetők, az így a termelésből elvont terület a minimumra lenne csökkenthető. Ha megvizsgáljuk a 2. táblázatot, láthatjuk, hogy az ember által okozott károsodásokat ismét két nagy csoportra bontjuk:

Ba/ Minőségi károsodás. A termőföldek emberi tevékenység okozta minőségi károsodásáról a következő esetekben beszélhetünk:

- talajszennyezés,
- művelési ág megváltoztatása,
- túlzott öntözés.

A talajszennyezés. Napjainkban még nem készültek konkrét felmérések arra nézve, hogy milyen mérvű ez a

szennyezés, így csak becslések állnak a rendelkezésünkre. E becslések szerint országosan évi 50 millió Ft a kár. A közutak mentén, a gyárak és üzemek környékén mérgező vegyi anyagok /ólom, kén, higany stb./ kerülnek a termőtalajba, majd onnan a táplálkozási láncban keresztül az emberi szervezetbe is. A talajszennyeződésnek nemcsak az ipar és a közlekedés a forrása, hanem esetenként maga a mezőgazdaság is. Arra a nagyfokú kemizálásra gondolok itt, amely az utóbbi tíz évben hazánkban végbement.

Az alábbi táblázat nyolc évre visszamenőleg mutatja be szám adatokkal ezt a folyamatot:

3. táblázat

Negnevezés	1972	1975	1980 /becslés/
Mütrágya	183	217	300
Rovarölő	-	4,7	6,2
Gombaölő	-	8,0	16,5

Mindhárom alapvető kemikáliánál átlagosan megkétszereződött a felhasználás. Annak ellenére, hogy ezekhez a munkákhoz ma már szakképesítés szükséges és a felhasználást jogszabályok rendezik, igen magas a szakszerűtlenül kiszórt vegyszerek mennyisége.

A műtrágyákkal elkövetett hibák nem csak a trágyázott táblán jelentkezhetnek, hanem a szél és víz szállí-

tó munkája következtében más területek talaján is felhalmozódhatnak. A helytelenül, szabadban, lejtős területen végzett tárolás elősegítheti, hogy a lerakottakból egy-egy nagyobb intenzitású csapadék után jelentősebb mennyiségű műtrágya kerüljön az élő, illetve a talajvizekbe. A mérgekkel a probléma szintén a tárolás és a szakszerűtlen felhasználásból adódik. Ezek tehát közvetlenül a mezőgazdaság által okozott károsodások, amelyek az adott területeket irányító szakemberek és az ebben a szakmában dolgozók több hozzáértésével, nagyobb munkafegyelmével kiküszöbölhető volna.

Nemcsak a földön közvetlenül végzett munka okoz földszennyezést. Általában minden környezetszennyezés kihat valamilyen formában a termőföldre. A természeti környezet általános védelmének ezért nagy jelentősége van ezen a területen is.

Művelési ág megváltoztatása. A művelési ág fogalmát az első telekkönyvi rendszer alkotta meg 1855-ben. A lényege az, hogy egy adott földrészletre milyen művelés a jellemző. A jelenlegi szabályozás, amely 1980. január 1. óta hatályos, 10 művelési ágot ismer.

A földrészletek mindenkorli állapotát tükröző ingatlannyilvántartásba ezt is be kell vezetni. A megváltoztatásához a városi-járási földhivataloktól, illetve a községekben a helyi tanácsok szakigazgatási szerveitől kapott előzetes engedély birtokában lehet művelési ágot váltani. Az alapelv az, hogy csak javítólag lehet váltani, a rontó átalakításért pénzbüntetés szabható ki és kötelezhető az eredeti állapot visszaállítására a tulajdonos illetve a használó.

A gyakorlat azt bizonyítja, hogy sok esetben a mű-

velési ág megváltoztatása rontó átalakítást jelent. 1979-ben Magyarországon 60 000 hektár területre adtak ki művelési ág-változtatásra engedélyt, és 10 000 hektár vonatkozásában különböző büntetéseket szabtak ki rontó

illetve engedély nélküli átalakítás miatt. Ezekben az esetekben általában a változtatónak vissza kellett állítania a korábbi művelési ágot saját költségén. A szankciók meglehetősen súlyosak, mégsem tudják megakadályozni az engedély nélküli ágváltoztatást.

Túlzott öntözés. Ez a probléma csak az utóbbi időkben merült fel, a modern öntözőberendezések megjelenésével egyidőben. Egy mesterséges öntözés utáni bő csapadék úgy megnövelheti a vízbőséget a talajban és a talaj felszínén, hogy az már káros a növényi kultúrákra. Még nagyobb veszélyeket rejt magában a szennyvizzel történő öntözés. Ez egyre nagyobb mérvű az országban, főleg a nagyvárosok mellett lévő gazdaságok alkalmazzák szívesen. Környezetvédelmi szempontból mindenképpen hasznos a szennyviznek és a bennelévő anyagoknak ilyen módon történő hasznosítása. Ezt a tevékenységet azonban csak a talaj állandó bakteriológiai felülvizsgálása mellett lehet folytatni, mert könnyen talajfertőzés léphet fel, ami nem más, mint a talaj biológiai szennyezése.

Az ember által okozott károsodások másik alcsoportjai:

Bb/ Mennyiségi csökkenés. A gazdaságilag fejlett országokban egyre nagyobb problémává nőtt napjainkra a termőföldek mennyiségi csökkenése. A csökkenések okait vizsgálva megállapítottam, hogy azok négy nagy csoportba oszthatók:

- művelési kötelezettség nem teljesítése,
- a termőföld művelés alól történő kivonása,
- a széttagolt területek művelési nehézségei,

- a rekultiváció hiánya,

A művelési kötelezettség nem teljesítése. A termőföldek mennyiségi csökkenésének okairól felállított négyes csoportosításból ez tartalmazza a legtöbb szubjektív elemet. Ez azt jelenti, hogy itt kizárólagosan emberi magatartásra vezethető vissza az, hogy az adott terület parlagon maradt. Ebben a csoportban tehát nem beszélhetünk sem népgazdasági, sem csoport érdekről akkor, amikor a termőföld helyzetét vizsgáljuk. Az így parlagon maradt területek más gazdasági ágazatokban sem válnak a termelés eszközévé, vagyis műveletlenül hagyásuk végleges, meg nem térülő kár.

Országosan meglehetősen nagy a parlagterület. Az alábbi táblázat azt szemlélteti, hogy 5 évre visszamenőleg mennyi a műveletlen terület.

4. táblázat

	m.e.: hektár			
	1976	1977	1978	1979
Tavaszi határ- szemle	31 113	24 438	21 519	10 915
Őszi határszemle	24 858	13 008	9 782	7 255

A táblázatot megvizsgálva kitűnik, hogy mind egy éven belül, mind pedig négy év viszonylatában csökkenő tendenciát mutat a műveletlenül hagyott területek mennyi-

sége. Ennek ellenére még mindig nagyon sok az 1979-ben parlagon hagyott 7 255 hektár. Feltétlenül szükség volna ezeknek a területeknek a mihamarabbi termelésbe állítása.

Ezen a területen bevezetett szigorú jogi szabályozással és annak következetes végrehajtásával jelentős eredményeket lehet elérni. A IV. és V. fejezetben részletesen elemzem az ezzel kapcsolatos jogszabályokat és a kialakult államigazgatási és bírói gyakorlatot.

A termőföld művelés alól történő kivonása. Az urbanizáció és a technikai fejlődés napjainkban hatalmas területeket von el világszerte a mezőgazdasági termeléstől. A szakembereknek komoly problémát jelent az így kiesett területek pótlása. Az alábbi összehasonlító táblázat a földkivonások mértékét mutatja a szocialista országok viszonylatában 10 éves időtartamban:

5. táblázat

m.e.: ezer hektár	
O r s z á g	1955 - 1965
Szovjetunió	16 000
NDK	167
Lengyelország	300
Csehszlovákia	500

Hazánkban sem jobb a helyzet. Magyarország összes

termőterülete 9 303 313 ha volt 1979 őszén. Ez a mennyiség 800 ezer hektárral kevesebb az 1945 őszén nyilvántartott termőterületnél. Ebből a 800 ezer hektárból 450 ezer erdőtelepítés, 350 ezer a tényleges kivonás. Az utóbbi 5 évben a folyamat jelentősen felgyorsult. Míg 1971-től 1975-ig 14 675 hektár területet vontak ki a termelésből, /az erdőtelepítéseket itt már nem számolva/ addig 1975-től 1979-ig 32 300 hektárt. Tehát a második 5 éves intervallum alatt megkétszereződött a földkivonás mértéke. A számadatok meglehetősen riasztóak. Meg kell akadályozni az ilyen mérvű növekedést és legalább azt kell elérni, hogy a korábbi szintet tartsuk ezen a téren.

Azt, hogy az elvonások milyen célra történtek, az alábbi táblázat mutatja /1978-as adatok/:

6. táblázat

m.e.: hektár	
1968-1978. között milyen célra vontak el területet?	mennyi az elvont terület?
Ipar, bányászat	15 651
Vízügy	21 434
Ut, vasút	3 804
Erdőtelepítés	102 256
Egyéb	25 263
Ö s s z e s e n	168 408

Tíz év alatt Magyarország egy kisebb megyényi területet "vesztett" el a mezőgazdasági termőterületeiből. A távlati tervek 1990-ig további 855 ezer hektár terület kivonását tervezik. Ez hozzávetőlegesen ötszöröse az utóbbi tíz év alatt átminősített földnek.

A megoldást ott kell valahol kezdeni, hogy a hosszútávú népgazdasági tervekben is figyelembe kell venni a "föld" problémát. A jogszabályban megállapított földigénybevételi díj és a folyamatosan fizetett földhasználati díj összege még mindig kevés ahhoz, hogy visszatartson a föld pazarlástól.

A széttagoltság miatti művelési nehézségek. A széttagolt, apró parcellákon a mai modern agrotechnika mellett gazdaságos termelés lehetetlen. Országos adatok bizonyítják, hogy a mezőgazdasági nagyüzemek parlagon hagyott területeiből a legtöbb olyan, hogy azt géppel egyáltalán nem, vagy olyan anyagi ráfordítással lehetne megművelni, hogy a hozamok értéke nem fedezné a ráfordításokat.

Az a felismerés, hogy szükség van a nagy táblák kialakítására. Először 1949-ben alkottak jogszabályt a földrendezésről. Jelenleg az 1976. évi 23. tvr. szabályozza ezt a kérdést. E rendelet alapján napjainkban két alapvető formája van a földrendezésnek:

- önkéntes földcsere,
- hatósági földrendezés.

Az említett jogszabály lehetőséget teremt az üzemek közötti és az üzemeken belüli rendezésre is, de ezek méreteiben kisebb jelentőségűek. Az alábbi táblázat a két alapvető rendezési forma egymáshoz való számbeli viszo-

nyát mutatja:

7. táblázat

	m.e.: hektár		
	1977	1978	1979
Önkéntes földcsere	30 990	42 177	33 437
Hatósági földrendezés	11 470	11 228	8 439
Ö s s z e s e n	42 460	53 405	41 876

Megfigyelhetjük, hogy az önkéntes földcsere, amely mind politikailag, mind gazdaságilag hasznosabb, 1977-78-ban háromszorosa, 1979-ben már négyszerese a hatósági földrendezésnek.

E terület jelentősége igen nagy, mivel folyamatosan van lehetőség újabb nagy táblák termelésbe állítására. A jelenlegi jogszabályok minden lehetőséget megadnak a rendezés továbbfejlesztéséhez.

Rekultiváció hiánya. A rekultiváció: a korábban termelésből kivont területeknek újra termelésbe állítása.

Abból kell kiindulni, hogy csak akkor van szükség rekultivációra, ha bizonyos területeket már kivontak a termelésből. Itt vissza kell utalni a fejezet Ba/ pontjához. Egyes területek termelésből való kivonása általában egy beruházás megkezdése miatt kerül sor. /Bánya megnyitása, üzem építésének megkezdése, stb./ A tervekben és a statisztikákban viszont csak a relatív földfel-

használást számolják. Ez azt jelenti, hogy a tervekben csak a majdani terület-igény szerepel, holott az építkezés alatt ennek a területnek a többszörösét használják fel felvonulás céljaira. Ezeknek a földeknek újra termelésbe állítása, a beruházás nagyságától és a kivitelezés elhúzódtásától függően hosszabb vagy rövidebb idő. A rekultiváció ilyen esetekben a beruházó feladata. A vállalkozók viszont ezt tekintik egyik leglényegtelenebb feladatuknak. Pedig a termőföldeknél 1-2 évi kényszerpihenő még nem káros, de huzamosabb kiesés a termőképesség teljes megszűnését eredményezheti. Minél tovább halogatják tehát a rekultivációt, annál költségesebb lesz az eljárás. A hatályos jogszabályok itt is megfelelő alapot biztosítanak, a végrehajtás terén azonban szigorításra lenne szükség.

Az újrahasznosítás egyik speciális problémája Magyarország déli megyéiben az ún. romos tanyák problémája. Ezzel a kérdéssel részletesebben a következő fejezetben, a Csongrád megyei helyzet bemutatása kapcsán foglalkozom.

A rekultiváció terén az 1980-as év fordulópontot jelent. Az idén először kaptak a megyei földhivatalok a központi költségvetésből az egész ország területére együttesen 50 millió Ft-ot erre a célra. A hivatalok saját beállításuk szerint adhatnak támogatást azoknak a gazdaságoknak és vállalatoknak, amelyek termelésből kivont terület rekultivációját vállalják. Ez a pénz még mindig nagyon kevés a feladatok nagyságához mérten, de egy szemléletbeli változás megindulását jelenti.

II. fejezet

A FÖLDVÉDELEM ÉS FÖLDHASZNOSÍTÁS IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI CSONGRÁD MEGYÉBEN

Ebben a fejezetben az előző fejezetben megismert rendszer alapján tekintem át megyénk helyzetét a földvédelem és a földhasznosítás terén.

Csongrád megye az ország megyéi közül a 14., ha a terület-nagyság szerint rangsoroljuk azokat. Összes területe 426 268 hektár, ennek 87 %-a mezőgazdasági művelés alatt áll. Az ország egyik fontos mezőgazdasági megyéje. A fentiek alapján egyértelmű, hogy igen fontos az, hogy hogyan áll Csongrád megyében a földvédelem és a földhasznosítás problémája.

a/ A természeti erők okozta károsodás elleni vé- dekezés, és az így károsodott területek hasznosítása

aa/ Erózió. A megye területét, mivel teljesen sík vidék, eróziós hatás egyáltalán nem károsítja.

ab/ Defláció. A megye homok talajú vidékeit károsítja. Ezek a földek elsősorban Szeged járásban fekszenek. A közvetlen veszélynek kitett terület a megye egész területéhez képest kicsi, mindössze 7-8 ezer hektár. Ezeken a földeken a gazdaságok és a termelők, ha nem is teljes egészében, de nagyrészt szőlő és gyümölcsstermesztéssel foglalkoznak. Ez nagyban elősegíti a laza talajok megkötését.

ac/ Ár- és belviz. A természet földkárosító hatásai

közül ez sújtja leginkább a megyét. A következő táblázatból 5 évre visszamenőleg megállapíthatjuk azt, hogy a parlagon maradt területekből mennyi állt víz alatt.

8. táblázat

m.e.: hektár			
É v	bevetetlen szántó	ebből viz alatt:	%
1975.	12 781	634	4,8
1978.	9 478	1 235	12,4
1980.	5 987	224	3,8

Az összehasonlításból kitűnik, hogy évenként, rap-szódikusan változik az elöntött területek nagysága. Az 1980-as adatok sem tükrözik a valóságot, hiszen ez az adat csak május végéig elöntött területeket mutatja. A késő nyári árvíz által víz alá került termőföldekről még nem áll rendelkezésünkre pontos adat.

Csongrád megye az ország legalacsonyabban fekvő megyéje. Ezért igen sok gondot okoz a belvíz. A szegedi és makói járásban okozzák a legtöbb gondot. Végleges megszüntetése csak komplex vízrendezéssel lehetséges.

b/ A nem természeti erők /vagyis az ember/
által okozott károsodás elleni véde-
len és az így károsodott területek
hasznosítása

Ebben a témakörben 1980. január 22-én Szegeden három megye szakembereinek a részvételével ülést tartott a Szegedi Akadémiai Bizottság és a Magyar Agrártudományi Egyesület. Ennek a tanácskozásnak a megállapításait az alábbiakban többször idézem.

ba/ Minőségi károsodások.

A talajszennyezés. Megyénkben az elmúlt húsz év alatt rohamos ütemben indult meg az iparosítás. Ez nemcsak közvetlenül a terület-kivonások révén, hanem közvetve a talajszennyezés útján is kihatott a termőföldekre. Elsősorban az olajipar fejlődése jelentett és jelent ma is komoly veszélyt ezen a területen.

A másik veszélyforrás a kemizálás. Ezzel kapcsolatban a fent említett tanácskozás a következőket mondotta: "A vegyszeres gyomirtás óriási tartalékokat tárt fel, a műtrágyázás elterjedése szintén, de közben elfeledkezett a mezőgazdaság a talajerő visszapótlásának legtermészetesebb módjáról, az istállótrágya felhasználásáról."

Csongrád megyében a Termelőszövetkezetek Területi Szövetségének adatai alapján évente hozzávetőlegesen 30 ezer tonna műtrágyát és 6 ezer tonna rovar- és gombaölőszert használnak fel. Ezt a mennyiséget, ha nem is csökkenteni, de szinten tartani és a további szükségleteket természetes anyagokkal és eljárásokkal /istállótrágyával, zöldtrágyával, a kártevők elleni biológiai védekezéssel/ pótolni a jövő nemzedéke érdekében ajánlatos volna.

A művelési ág megváltoztatása. Az előzőekben már említett tudományos ülés ebben a kérdésben a következő álláspontra helyezkedett:

"Az elmúlt években valóban látványosan fejlődött a mező-

gazdaság hazánkban. Hitelt érdemlő összehasonlítás szerint a bruttó termelés növekedési üteme a világon a második legnagyobb volt. A nagyszerű eredmények láttán sok helyen elterjedt az a téves hiedelem, hogy a modern mezőgazdaságban eltörpül a természeti tényezők szerepe. Másképpen fogalmazva: nem mindig vettük figyelembe, hogy mely területen mit érdemes, mit lehet jó haszonnal termelni."

A megyében évente átlagosan 2000 hektár terület művelési ágának megváltoztatását engedélyezik a járási földhivatalok. De itt is sor került engedély nélküli ágváltoztatásra közel 200 hektár terület viszonylatában. Ezeknek azonban nagy része javítólagos átalakítás volt csak, a tulajdonosok nem rendezték előre az engedélyt. A földhivatalok ilyen esetekben a távlati tervekre is figyelemmel engedélyt adhatnak az új művelési ágra. 1973 és 1978 között a megyében összesen 9970 hektár terület átminősítésére adtak engedélyt. Ezeknek a területeknek a 70 %-a rossz minőségű szántó terület volt, amelybe szőlőt vagy gyümölcsöszt telepítettek.

A túlzott öntözés. Megyénk dél-keleti fekvése miatt országos viszonylatban csapadékszegény. Így olyan túlóntözés, amely káros volna, elég ritka. Elméletileg ugyan fennáll ennek a veszélye, de gyakorlatilag ez elenyésző.

bb/ Mennyiségi csökkenések.

A művelési kötelezettség nem teljesítése. A kérdéssel kapcsolatban a Csongrád megyei Földhivatal 1978 novemberében kelt jelentése megállapította: "Szemléletváltozás következett ugyan be a parlagföldek művelésével kapcsolatban és az üzemi vezetők szemléletvál-

tozása is kedvező, de még mindig komoly fejlődés szükséges ahhoz, hogy az e területen meglévő hiányosságokat kiküszöböljük." 1978. január 1-től a szigorítások életbelépésétől jelentős javulás tapasztalható ezen a területen /a szabályok részletes ismertetése a 4. fejezetben/. Ettől az időponttól kezdve a tavaszi és az őszi határszemlét a földhivatalok végzik. Ez is segített, meggyorsította az eljárást. Csongrád megyében az utóbbi 5 évben így alakult a parlagterületek mennyisége/ lásd a 9.sz.táblázatot:

9. táblázat

m.e.: hektár			
É v	vetetlen szántó	tavaszi határszemle után műv.-len	őszi határszemle után műv.-len
1975.	12 781	1 308	853
1978.	9 478	1 456	570
1980.	5 987	484	-

1975-től 1980-ig a megyében lévő parlagterület 6793 hektárral csökkent. Ha most megvizsgáljuk az ezután következő pontban található adatokat, megállapítható, hogy ugyanebben az időszakban különböző célokra 5169 hektárral csökkent a szántó terület. Ha a két adatot összevetjük, akkor kiderül, hogy abszolút értékben véve, nőtt a termőterület 1624 hektárral.

Ebből a táblázatból az is kitűnik, hogy a tavaszi

határszemlén még műveletlen földterület egy része - a felszólítások és a birságok hatására - őszre megművelésre került. Ebben a tekintetben is javulás észlelhető az 1978-as szabályozás hatására, mivel 1975-ben az őszi határszemlére a tavasszal megműveletlen terület 50 %-át művelték meg, addig 1978-ban már 62 %-át. Ez az arány az idén előreláthatólag tovább javul.

Azokat a szövetkezeteket, amelyek felszólításra sem művelik meg földjeiket, birsággal sújtják. A megyében 1979-ben 6 gazdaság ellen kezdeményeztek birságolási eljárást.

A háztáji és a kisegítő gazdaságokkal, amelyek a megye területéből 31 223 hektárt tesznek ki, több a probléma, mint a nagygazdaságokkal. Évente átlagosan 150 hektár kerül állami tulajdonba Csongrádban művelési kötelezettség nem teljesítése miatt. Az így állami tulajdonba került földek a helyi tanácsok kezelésébe kerülnek. Jelenleg 1500 hektár terület van így tanácsi kezelésben. Ezeknek a művelésével is igen sok nehézség van. Az egyik lehetőség az, hogy nagyüzemek kezelésébe adják. A másik az, hogy ezeket a földeket tartós használatba adják az állampolgárok részére. A megyében 1978. január 1-től, amikortól a jogszabály ezt a lehetőséget megadta, napjainkig 125,5 hektár termőföld ilyen módon került hasznosításra. Mindkét megoldásnál merültek fel problémák. A gazdaságok anyagi érdekeltség hiányában nem fogadják szívesen vagy egyenesen elzárkóznak az ilyen földek hasznosításától. Magánszemélyek viszonylatában komoly akadályt jelentett a használatba kívánt venni terület és a használatbavételi díj nagysága. Az 1980. január 1-én hatályba lépett szabályozás segített

ebben a kérdésben, de gyakorlati tapasztalatok még nem állnak rendelkezésünkre.

bc/ A földterület termelésből való kivonása. Az előző pontban már utaltam erre a kérdésre is. Megállapítottam, hogy 1975-től 1979-ig 5 169 hektár termőterületet vontak ki a mezőgazdasági termelésből Csongrád megyében. A következő táblázat bemutatja a terület-kivonások egyes ágazatok közötti megoszlását, és azt, hogy 1979-ben 1975-höz viszonyítva hogyan változott a kivonás mértéke.

10. táblázat

m.e.: hektár			
Á g a z a t	1975	1979	1975-1979
Erdőtelepítés	319	583	2 649
Ipar, bányászat	22	66	224
Vizügy	171	481 ^x	1 735
Ut, vasút	19	54	141
Egyéb	137	71	420
Ö s s z e s e n	668	1 255	<u><u>5 169</u></u>

x = /1979-ben a vizügy számára kivont területből le lehet vonni ma már 152 hektár halastó-létesítést, mert ma már ez nem minősül területkivonásnak./

A földkivonás tendenciája tehát a megyében is növekvő. Ezek a statisztikák mégsem adnak teljes valós képet

a jelenlegi helyzetről. Arról az elvi problémáról van itt szó, hogy a jelenlegi szabályozás szerint az erdőtelepítés kivonásnak minősül. Véleményem szerint azok a szervezők vannak helyes állásponton, akik a jogszabályok olyan módosítását javasolják, hogy az erdő szerepeljen ll. művelési ágként. Ennek a tábornak a térnyerését bizonyítja az, hogy az 1980 januárjában hatályba lépett rendelkezések a halastavakat művelési ágként tartják nyilván. A reform azonban itt sem volt teljes, mivel a földkivonásnál fizetendő térítés fele összegét egy terület halastóvá alakításakor így is ki kell fizetni.

A megyében a földkivonások 60 %-át teszik ki az erdőtelepítések, 1975-től napjainkig összesen 900 hektáron létesítettek halastavat, és 2649 hektáron telepítettek erdőt. Ha e két kivonást úgy tekintenénk a statisztikákban, mint ahogy a valóságban van, hogy rossz termőtalajoknak más formában történő hasznosítása, akkor a számadatok a valósághoz hübb képet adnának a jelenlegi helyzetről. Az 1979-es adat 1 255 hektár helyett csak 520 hektár földkivonást mutatna, Ennek a kérdésnek véleményem szerint gyakorlati haszna is volna. Ha ez az elképzelés jogszabállyá formálódna, megkönnyítené olyan mezőgazdasági termelésre gazdaságosan alig használható területek erdősitését, amelyek jelenleg parlagon hevernek.

Visszatérve a fennmaradó 520 hektár kivonásra, amely már mindenképpen tényleges kivonás volt 1979-ben, e területen el kell érni azt, hogy a szükségszerűen helyhez kötött beruházásokon kívül, a többit rossz minőségű szántóterületre telepítsék. Természetesen e védelem mindezek mellett nem lehet akadálya a népgazdaságilag indokolt beruházásoknak. A megye viszonylatában

ilyenek voltak többek között a 78 hektáron létesült Mattyéri víztároló és a 150 hektáron kialakított szentesi termál és belvíztározó.

A széttagoltság miatti művelési nehézségek. Az elaprózott területek táblásítása a megyében jelenleg is folyamatos. A két legfontosabb rendezési forma itt is a hatósági földrendezés és a földcsere. Az, hogy Csongrád megyében milyen a kettő viszonya, azt az alábbi táblázat mutatja be:

11. táblázat

		m.e.: hektár	
	1975	1977	1979
Önkéntes földcsere	455	2 900	2 510
Hatósági rendezés	-	1 375	3 044
Ö s s z e s e n	455	4 275	5 554

Ha az itteni adatokat összehasonlítjuk az előző fejezet 7. táblázatával, vagyis az országos adatokkal, megállapíthatjuk, hogy azoktól eltérően 1979. évben jelentősen nőtt a rendezett területek nagysága. Ez az országos eredményekhez képest igen jó. A negatívuma az, hogy ezt az eredményt csak úgy tudtuk elérni, hogy a hatósági rendezés aránya másfélszerese az önkéntes cserének. Összességében tehát megállapítható, hogy az 1979-ben rendezett 5 554 hektár terület igen jó eredmény, de ezen belül jelentősen növelni kell az önkéntes földcsere hányadát. Az önkéntes csere előnyeit a hatósági

rendezéssel szemben a következőkben foglalhatjuk össze:

- a felek önállóan állapodnak meg,
- nincs hatósági kényszer,
- illetékmentes.

A megyei földhivatal az idei évre célul tűzte ki az önkéntes forma erősítését a hatósági rendezéssel szemben.

A rekultiváció hiánya. A rekultivációnak a megyében egy sajátságos és igen nehéz területe van: az ún. romtanyák kérdése. 1970-től 1978-ig 6 580 tanyát úgy elhagytak tulajdonosai, hogy az ingatlannyilvántartásba új tulajdonos nem került bejegyzésre. A jelenlegi helyzetet a következő táblázat mutatja:

12. táblázat

m.e.: db				
Év	összes tanya	rom	lebontva	termelésbe visszaállítva
1978	23 923	1 590	832	590
1979	22 384	564	-	-

Az 1978-as adatokból, amelyek más évekre is jellemzők kitűnik, hogy az évente rommá váló tanyáknak hozzávetőlegesen a felét tudják lebontani és csak a harmadának a területén kezdenek újra termelni. A legfrissebb összesítés szerint 1977-től napjainkig a megyében 2 776 tanya területét állították vissza a termelésbe. Ez a

területszerzés nem olcsó, mivel egy rom felszámolása általában 30 000-35 000,-Ft-ba kerül. Az 1980-as évben anyiból javult a helyzet, hogy a rekultivációra kapott támogatásból a földhivatal juttat azoknak a gazdaságoknak, amelyek vállalják meghatározott számú rom felszámolását. Ez a dotáció remélhetőleg érdekeltté teszi a szövetkezeteket és nő az így termelésbe visszaállított területek mennyisége.

A rekultiváció másik sajátosan Csongrád megyei problémája az olajipar földhasználat. Hozzávetőlegesen évi 200 hektár az a terület, amelyet felhasználnak. A fúrások befejezése után a föld termelésbe történő visszaállítása körülményes az elzárt kutak csonkjai és egyéb beton építmények miatt. Várhatóan javulást eredményez az 1980. január 1-én hatálybalépett jogszabály, amely kötelezte a mezőgazdasági termeléssel nem foglalkozó, de földhasználó szervezetet a kezelésükben lévő terület megművelésére. A tvr. indoklásából világosan kitűnik, hogy a jogalkotó bérbeadás vagy a dolgozóknak való kiosztás útján kívánja hasznosítani ezeket a területeket. Ez a rendelet elsősorban olyan nagy földhasználókra vonatkozik, mint a MÁV, KPM, vízügyi szervek - hogy csak a legnagyobbakat említsem.

III. fejezet

A FÖLDVÉDELEM ÉS FÖLDHASZNOSÍTÁS JOGI SZABÁLYO-
ZÁSÁNAK A TÖRTÉNETI MAGYARORSZÁGON

/1848 - 1976/

Az 1848-tól 1976-ig terjedő időszakot a földvédelem és hasznosítás jogi szabályozásának a fejlődése szempontjából négy szakaszra oszthatjuk:

- 1848-1918. A földvédelmi jogszabályok első megjelenése és kezdeti fejlődése;
- 1918-1945. A földvédelem és földhasznosítás szabályozása az ellenforradalmi rendszer időszakában;
- 1945-1961. A földvédelem és földhasznosítás jogi szabályozásának a fejlődése népi demokratikus rendszerben, és a szocializmus építésének kezdeti időszakában;
- 1961-1976. A földvédelem és földhasznosítás jogi szabályozásának a fejlődése a földvédelmi tv. megalkotásától a XI. pártkongresszusig.

1/ 1848-1918. A földvédelmi jogszabályok első megjelenése és kezdeti fejlődése

A feudalizmus keretei között még nem beszélhetünk földvédelemről, mert "a tulajdon szentségébe és sérthetlenségébe" az is beletartozott, hogy az állam semmilyen címen nem avatkozhatott bele a földek művelésébe. A 48-as polgári forradalom e jogterület fejlődéséhez is megadta a lehetőséget. A tényleges fejlődés azonban csak

1867 után indult meg. A kiegyezés után azonban már nemcsak lehetőséggé, hanem szükségessé is vált az ilyen jogi szabályozás. Az ok egyrészt az ugrásszerű gazdasági fejlődés, másrészt a demográfiai robbanás, amely a Monarchia lakosságát megsokszorozta. Magyarországnak a "Monarchia élettárának" pedig el kellett látnia ezt a megnövekedett piacot. Ez tette szükségessé a mezőgazdaság modernizálása mellett a földdel való gazdálkodás szabályozását. Történelmileg az első földvédelmi jogszabály az 1879. évi XXXI. tc. "a földbirtok gazdasági használatáról". Erdemi jelentősége igen csekély, mindössze annyi, hogy egy új folyamat első lépésének tekinthető.

Ebben az időben még sok helyen volt Magyarországon használatban az ún. nyomásos gazdálkodás, amely a XIV. században még modernnek számított, a XIX. században a fejlődés kerékkötője volt. Ennek érdekében született meg az 1894. évi XII. tc., amelynek első fejezete szintén "a földbirtok gazdasági használatáról" címet viselte. E tc. korlátozta a nyomásos gazdálkodás körét és előírta a parlagon hagyott területek művelését. A 14. §. kimondta: "A birtokon létező kopár területek, amelyek befordításra alkalmasak és más módon okszerűen nem hasznosíthatók, záros határidőn belül befordítandók." A hibája az volt, hogy a szabály alól számtalan kivételt engedett. Mégis nagy jelentőségű az, hogy a magyar birtokok rendelkezési jogát először korlátozta.

Ebben az időben ismerték fel a földvédelem másik nagy ágának, a természeti erők okozta károsodás elleni védekezésnek szükségességét. Ebben a kérdésben az 1889. évi XXX. tc. "visszabálozási és talajjavítási kölcsönökről" rendelkezett. Az egyre nagyobb "földéhség" tette szükségessé, hogy gyarapítsák a termőképes földet.

ket és a meglevők minőségét megóvják. A birtokosokat erre már adminisztratív intézkedésekkel nem lehetett rászorítani. A megoldás olyan dotációs rendszer kidolgozása volt, amely rábírja a tulajdonosokat a talajjavítás igen költséges munkájára. Etc. 4 %-os kamatra 50 éves visszafizetési határidővel biztosított hitelt annak a gazdának, aki a földjének minőségét valami módon javította. Ez a javítás általában a vizes területek vízrendezésének a megoldásában jelentkezett.

Ebben a korszakban a termőterületek mennyisége évről évre növekedett. Magyarország mai területén 1853-tól 1913-ig az egyes használati kategóriákban a földterületek változását az alábbi táblázat szemlélteti.

13. táblázat

m.e.: 100 hektár			
É v	Mezőgazdasági terület	Erdő	Művelés alól kivett
1853 ^x	65 593	12 660	14 677
1867 ^x	68 779	13 420	10 831
1883 ^x	73 832	12 229	6 969
1895 ^x	74 872	11 908	5 277
1913	76 020	10 962	5 676

x= becsült adat

A mezőgazdasági termőterület tehát 1853-tól 1913-ig 1 042 700 hektárral bővült. Ezt a nagyfokú gyarapodást a gazdasági szükségesség motiválta és a jogi szabályozás

segítette elő az ilyen mérvű fejlődését.

2/ 1918-1945. A földvédelem és földhasznosítás
szabályozása az ollenforradalmi rend-
szer időszakában

Az első világháborúban bekövetkezett vereség hatására az ország területe a korábbi terület egyharmadára zsugorodott. Ez a tény méginkább szükségessé tette a földek minél jobb kihasználását. Ezt a szükségszerűséget ismerte fel a Horthy-korszakban létrehozott három nagy jelentőségű törvény.

Az első volt ezek között az 1923. évi XIX. tc. "az erdőtelepitések és fásítások helyének kijelöléséről". Ebben az időben ismerték fel az erdősávok szerepét a termőföldek védelmében. Ez a tc. mondta ki, hogy "szélfogók gyanánt facsoportokat kell telepíteni oda, ahol - ez szükségeltetik". Ez a tc. szorgalmazta az erdőtelepítést is, amikor kimondta, hogy "a klimatikus viszonyok javítása végett egyes helyeken erdők telepítése szükségeltetik."

A második e témában megjelent jogszabály 1923. évi XLI. tc. "a mezőgazdasági művelésre alkalmas területek lecsapolásáról." Ez a szabályozás az 1889. évi XXX. tc. továbbfejlesztése volt annyiban, hogy itt már az állam maga végezte el a vízrendezési munkákat nem pedig kölcsönt adott annak az elvégzéséhez. A jelentősége az, hogy az állam itt már nyíltan, a tulajdonos hozzájárulása nélkül is megvalósíthatta a vízrendezést.

A harmadik és egyben legkiemelkedőbb jogszabály

ebben a szakaszban az 1935. évi IV. tc. "az erdőkről és a természetvédelemről". Ez a tc. korához képest rendkívül modern és előremutató volt. Európában az elsők között szabályozták törvényben a természetvédelmet.

A törvény hat fejezetből áll. Ebből az első öt az erdőkkel, az utolsó pedig a természetvédelemmel foglalkozik. Az erdőkről szóló fejezetekben továbbfejlesztette az 1923. évi XIX-es tc-et. Itt már részletesen meghatározta azokat a területeket, amelyeken erdőt illetve erdősávot kell telepíteni.

A 126.§. kimondta: "közérdekből erdőt kell telepíteni:

- a/ azokon a területeken, amelyeken az elkopárosodás, vizmosás, homokfúvás következtében, vagy más okból termőképességükben jelentékenyen megromlottak vagy amelyeken a termőtalaj jelentékeny leromlásától kell tartani;
- b/ ahol ez legelőjavítás végett szükséges."

E szabályok teljesítése alól csak szűkkörű, de szükségszerű kivételt engedélyezett. Ilyen kivétel a 127.§, amely kimondta: "Azokon a területeken, amelyek termőképességét megfelelő mezőgazdasági műveléssel /gyepesítés, szőlő-gyümölcsös telepítése/ is biztonságosan helyre lehet állítani, ott az erdőtelepítést a tulajdonos kérésére mellőzni lehet."

A természetvédelem általános kérdéseivel foglalkozott a VI. fejezetében a jogszabály, és a termőföld védelméről itt még nem volt külön rész.

E három tc. sem tudott olyan látványos eredményeket elérni, mint az I. világháború előtti időben elér-

tek ezen a téren. 1935-ig 28 ezer hektárral csökkent a termőterület. Az 1935. évi IV. tc. javított ezen a helyzeten, így 1940-re 20 ezer hektárral ismét növekedett a megművelhető föld. 1940 után a bécsi döntésekkel és az annexionál elért területgyarapodások miatt hamar lekerült a napirendről a földvédelem kérdése.

3/ 1945-1961. A földvédelem és a földhasznosítás jogi szabályozásának a fejlődése a népi demokratikus rendszerben és a szocializmus építésének kezdeti időszakában

Az ország a háború után katasztrofális gazdasági helyzetben volt. A földvédelem kérdése eltörpült az újjáépítés gondjai mellett. A háború utáni első földvédelmi jogszabály a 3650/1947. Miniszterelnöki rendelet "a parlagon hagyott és elhanyagolt ingatlanok megművelésének a biztosítása tárgyában". Ez kimondta, hogy a kijelölt szervek haszonbérbe adhatják azokat a földeket, amelyeket a tulajdonosok nem művelnek meg. A haszonbérből befolyt összegeket a költségek levonása után a tulajdonosoknak kifizettek. Ez a szabály a gyakorlatban alig ért valamit. Egyrészt, igen nagy apparátus kellett volna hozzá, másrészt az adórendszer miatt nem szívesen haszonbérelték földet az emberek, harmadrészt a tulajdonosok vártak, hogy az állam majd haszonbérbe adja valakinek. Az eredmény tehát az ellenkezője volt annak, amit el akartak érni.

Az ötvenes évek túlfeszített iparosítása háttérbe szorította a földvédelem problémáját. Igen nagy mennyiségben, jó minőségű földek váltak az iparosítás "áldo-

zatává". Ebben az időszakban egészen az ellenforradalom utánig a földvédelem és -hasznosítás teljesen lekerült a napirendről. Csak 1957-ben született ismét jogszabály ebben a témában, az 1957. évi 10. tvr. E jogszabálynak is csak egyetlen §-a foglalkozott a kérdéskörrel, mégis egy új folyamat megindulását jelentette. A központi vezetésben is egyértelművé vált az a felismerés, hogy a föld igénybevételeket valami módon korlátozni kell. Ennek érdekében mondta ki a 9.§ azt, hogy "A termőterületek védelme érdekében felül kell vizsgálni a közérdekű igénybevételeket és a folyamatban lévő mezőgazdasági ingatlant érintő kisajátítási ügyeket." A hibája az volt, hogy túl enyhe szankciót szabott. Kimondta, hogy ha indokolatlanul indítottak meg kisajátítást vagy igénybevételt, akkor azt meg kell szüntetni. Semmiféle bírságolási eljárás nem követte ezt.

Megjelent a 63/1957./X.19./ Korm.sz.r. "az állami tartalékföldek hasznosításáról". Ez a rendelkezés az állami tulajdonban lévő, de még hasznosításra nem került területek haszonbérbeadás útján történő hasznosítását írta elő. A haszonbérbeadás történhet mind gazdaság, mind pedig magánszemély részére.

Az első, mind terjedelmében, mind tartalmában jelentős törvényi szabályozás ebben a témakörben az 1959. évi 24. tvr. "a földrendezésről" - volt. Ez a jogszabály teremtette meg a termelőszövetkezetek nagyüzemi gazdálkodásának alapvető feltételét, az összefüggő nagyüzemi művelésre alkalmas táblákat. A földrendezésnek 3 formáját ismerte:

- a/ önkéntes földcsere,
- b/ hatósági rendezés,
- c/ földfelajánlás.

A szabályozás szükségességéről a tvr. indoklásában a törvényhozó így nyilatkozik: "A tsz-ek gazdasági megszilárdítása, gazdálkodásuk alapvető feltételeinek a megteremtése érdekében olyan nagyüzemi gazdálkodásra alkalmas területekre van szükség, amelyeken a mezőgazdasági termelés szocialista módszereinek és gépi eszközeinek teljes érvényesülését biztosítani kell." Ennek a korszaknak a legjelentősebb szabályáról van szó a földhasznosítás szempontjából, ugyanis a magyar mezőgazdaság szocialista átszervezése teljes egészében e szabály alapján ment végbe a földkérdés tekintetében.

Az 1960. évi III. tv. "a bányászatról" szól. Ennek a tv-nek számunkra csak a negyedik fejezete az érdekes. Ez a fejezet az újrahasznosítással foglalkozik. A 45.§ kimondta azoknak a területeknek az újrahasznosítását, amelyeken a kitermelést abbahagyták vagy egészen lecsökkentették.

Ez a szakasz a földvédelem és -hasznosítás területén erőteljes visszalépés volt a háború előtti időszakhoz képest. A túlerőltetett iparosítás és a mezőgazdaság másodlagossá nyilvánítása erősen rányomta a bélyegét a korszak földvédelmi kérdésekben hozott jogszabályaira. 1956 után szemléletbeli változás állt be mind a mezőgazdasággal, mind a földvédelemmel kapcsolatban. Az Agrárpolitikai Tézisek már ennek az új irányvonalnak az alapelveit rakta le. Ez az új irányvonal egyben egy új szakasz nyitányát is jelentette.

4/ 1961-1976. A földvédelem és -hasznosítás jogi szabályozásának a fejlődése a földvédelmi törvény megalkotásától a XI. kongresszusig

A földvédelem és -hasznosítás e negyedik szakaszát a gyors és erőteljes fejlődés jellemzi. Az új szakasz nyitányát az 1961-ben megalkotott és 1962. január 1-én hatályba lépett 1961. évi VI. tv. /"a földvédelmi törvény"/ jelentette. A végrehajtásáról kiadott 7/1962./

III.13./ Kormányrendelettel együtt majd két évtizedig meghatározta a magyar földvédelem irányvonalát. Ez a jogszabály jelenleg is hatályos, de azóta többször módosították. Az alapvető céljai és eszközei azonban ma is változatlanok. Nagy jelentősége miatt részletesebben áttekintjük, hogy mit is tartalmazott ez a jogszabály.

A törvény I. fejezete a védelem eszközeit és a termőföld fogalmának a meghatározását, a számbavételi kötelezettséget és annak eljárási részét tartalmazta. Megszigorította a földkivonások engedélyezési rendszerét és kötelezte a földhasználókat földjük megművelésére.

A II. fejezet a termőtalajok minőségi védelmének előírásait tartalmazta. Szól a talaj-megóvási kötelezettségről, a talajvédelmi társulásokról, az adó és más kedvezmények rendszeréről. A fejezet utolsó részében a rekultivációs kötelezettségeket írta elő.

A III. fejezet a mezőgazdasági rendeltetésű földek más célra történő igénybevételeének megszorításait és engedélyezési rendszerét foglalta magába. Ezek a következők: előzetes engedélyezés, a terület nagyságától függően más-más szintű szervtől. További kitétel az, hogy a beruházás stb. megkezdéséig kötelesek művelni a használatukba került területet.

A IV. fejezet a fenti kötelezettségek megsértőivel szemben alkalmazható szankciókat tartalmazza. Ha munkakörében sérti meg valaki ezeket a szabályokat, akkor

munkajogi felelősség keretében felel. Ha a cselekmény szabálysértés, akkor 3 000,-Ft-ig terjedő pénzbírsággal büntethető. Ha a cselekmény már büntetett, akkor a BTK 226-229.§-ai alapján bírálják el.

Ilyen átfogóan és egységesen korábban még soha nem rendezték a földvédelmet és -hasznosítást Magyarországon. Ez a szabályozás akkor megfelelő volt és növelte a szocialista gazdálkodás színvonalát.

A következő jogszabály az 1963. évi 32. tvr. "az állami földnyilvántartásról". A földvédelem és -hasznosítás szempontjából azért van jelentősége, mert a Földvédelmi törvénnyel /továbbiakban FT/ kapcsolatos határozatok végrehajtásához szükséges szervezetet hozta létre és látta el hatáskörrel. Az első szakasza az állami földnyilvántartás létrehozásának az indokait a következőkben foglalja össze:

1.§ "... a földek rendeltetésszerű használata, ellenőrzésének a terület rendezésének, az üzemi földnyilvántartás vezetésének, továbbá a földdel kapcsolatos egyes pénzügyi kötelezettségek megállapításának az alapja."

Ezzel az egységes nyilvántartással sikerült biztosítani az országos adatszolgáltatási és statisztikai munkát.

1964-re az FT már gyakorlatban funkcionált. Ekkorra derültek ki olyan hiányosságai, amelyeket orvosolni kellett. Ezt szolgálta az 1003/1964./II.22./Korm.sz.hat. "a mezőgazdasági művelésre alkalmas földterületek hatékonyabb műveléséről." Általánosságban szigorított akorábbi rendelkezéseken. Előírta többek között, hogy a művelési ágváltoztatás csak előzetes kérelemre engedélyezhető. 1961-ig visszamenőleg felülvizsgálást rendelt el az FT szabályainak az érvényesüléséről. A parlagon

hagyást szigorúbban szankcionálta, mint az FT, mert ezen a területen nem bizonyult elegendőnek a korábbi szabályozás.

1965-ben 3 §-al kiegészítették az FT-t, az 1965. évi 19. tvr-el. Az 1961. évi VI. tv. kiegészítéséről. A kiegészítés szigorított egyes szankciókon. Kimondta, hogy a magánszemélyek tulajdonában lévő, felhívás ellére parlagon hagyott földeket kártalanítás nélkül állami tulajdonba kell venni.

Ugyanebben a tárgykörben módosítani kell az FT végrehajtási rendeletét. Ezt végezte el a 19/1965./X.24./Korm. sz.rend. A rendelet taglalta a kártalanítás nélküli állami tulajdonba vétel eljárási szabályait. Új eljárás-ként ez a rendelet vezette be a határszemplék intézményét.

Az 1967. évi IV. tv. "a földtulajdon és a földhasználat továbbfejlesztéséről" rendelkezik. A földvédelem szempontjából ez nem elsődleges. E törvény erősítette az állami és a szövetkezeti tulajdont, ezáltal a nagyüzemi gazdálkodást mozdította elő.

A 17/1968./IV.14./ Kormányrendelet "az egyes szabálysértésekről" szól. Ennek a IV. fejezete a mező-, erdő- és vízgazdálkodási szabálysértésekkel foglalkozott. E fejezet II. címe kifejezetten a földvédelmi szabálysértésekkel foglalkozik. Az ilyen szabálysértéseket négy csoportba osztja:

- a/ a mezőgazdasági rendeltetésű föld jogtalan kivonása;
- b/ mezőgazdasági rendeltetésű föld művelésének az elmulasztása;
- c/ talajvédelmi kötelezettségek elmulasztása;
- d/ földrendezés akadályozása.

A szabályok megsértése esetén 3 000,-Ft pénzbírság kiszabását teszi lehetővé. Az elvi szabályozás helyes volt, a hiba az volt, hogy nem alakult ki egységes gyakorlat az alkalmazása terén.

A 18/1968. /V.23./ MÉM-ÉVM rendelet "az egyes állami tulajdonban lévő külterületi földek értékesítéséről illetőleg használatba adásáról". Ez a rendelet a tanácsi kezelésben lévő állami tulajdonú földekre vonatkozott, amelyeket nagyüzemi módon nem lehetett hasznosítani. Ezért próbálkozott a rendelet más megoldást javasolni, mégpedig haszonbérbeadást illetve értékesítést. A földhasznosítás ilyen problémáit csak a városokhoz közeleső, exponált helyeken oldotta meg, a nehezen megközelíthető területek továbbra is műveletlenek maradtak.

Az 1969. évi 3. tvr. "az Ft egyes rendelkezéseinek a módosításáról szól." E tvr módosította az Ft 5. és 11. §-át. Megszigorította a földkivonás engedélyezését, mégpedig úgy, hogy három szempontot írt elő a földhasználók számára:

- rossz minőségű földeket kell elsősorban igénybe venni;
- a lehető legkisebb területet kell felhasználni;
- a legkevésbé zavarva a mezőgazdasági termelést.

A kivehető terület mennyisége alapján is szigorította az Ft-t.

A 13/1971. /XII.4./ MÉM rendelet "a földhivatalok feladatairól, hatáskörükről és hatósági jogköréről rendelkezik". Az 1. § b/ pontja egyértelműen a földhivatalok hatáskörébe utalja a földvédelem és -hasznosítás

kérdését. Ez korábban a tanácsok igazgatási osztályainak a hatáskörébe tartozott. 1972-ig az a felemás helyzet uralkodott, hogy két hatóságnak egymást átfedő hatásköre volt ezekben a kérdésekben, mert ez a rendelet ugyan a földhivatal hatáskörébe utalta, de nem vette ki a tanácsok hatásköréből sem.

Ezt az átfedést szüntette meg a 29/1972. /X.4./ MT. sz. rendelet "az egyes tanácsai hatáskörök módosításáról". Kivette a tanácsok kezeléséből a földvédelem kérdéseinek intézését. A rendezés azonban felemás maradt, mert a földhasznosítást kérdését továbbra is a tanácsok ügykörében hagyta. Ezt csak a következő évben rendezték.

A 8/1973. /II. 28./ MT rendelet "egyes tanácsai hatáskörök módosításáról" szól. Ezzel a rendelettel a földekkel kapcsolatos összes probléma a földhivatalok hatáskörébe került át.

A 28/1974. /VI.22./ MT rendelet "a tanácsai kezelésben levő belterületi állami földek mezőgazdasági hasznosításáról" a kezelő tanácsok kötelezettségévé teszi a területeik művelését. E hasznosításokhoz a rendelet indoklása a következő utasításokat adja: A hasznosítás történhet magánszemélyek számára történő haszonbérbeadás, illetve tsz-nek történő használatba adás útján. A magánszemélynek történő haszonbérbe adásnak súlyos korlátja volt az, hogy csak rövid időre kötötték meg a szerződést /általában csak egy gazdasági évre/. Így ezeken a területeken sem beruházni, sem telepíteni nem volt érdemes.

Ezzel a 15 éves szakasszal lezárult a földvédelem és földhasznosítás jogi szabályozásának történeti része. Az 1976 után kezdődő szakasz, amely tart napjainkban is, már nem történet, hanem a jelenlegi szabályozás része.

IV. fejezet

A FÖLDVÉDELEM ÉS A FÖLDHASZNOSÍTÁS JELENLEGI
JOGI SZABÁLYOZÁSA

A földvédelem és -hasznosítás jelenlegi jogi szabályozásának alapelveit az MSZMP XI. kongresszusa határozta meg. Az itt megfogalmazott alapelveket szem előtt tartva indult meg az a jogi reform, amely alapjaiban módosította a földvédelem és -hasznosítás szabályait. Az alábbiakban elemzem a jogszabály-reform fontosabb állomásait, úgy, hogy közben áttekintem az egyes szabályok tartalmát is.

A reform úgy történt, hogy az 1961. évi VI. tv -t hatályban fenntartották, de lényegesen módosították az 1977. évi 25. tvr-rel, és ezek végrehajtási rendeleteivel: a 38/1977./X.12./MT.sz.r-tel és a 33/1977./X.12./MÉM sz.r-tel. Összefoglalták és rendszereztek a korábbi módosításokból az új elveknek megfelelő részeket és ezt egységes szerkezetbe foglalták. A módosítások ellenére az FT rendszere változatlan maradt, tehát a történeti részben megismert elrendezés ma is hatályos.

A leglényegesebb módosítások, amelyek így bekerültek a tv-be, a következők voltak:

a/ Művelési kötelezettség elmulasztása esetén ingyenes állami tulajdonba vétel;

b/ Nagyüzemek esetében művelési kötelezettség elmulasztása esetén térítés nélküli elvonás;

c/ Személyes felelősség a fenti esetben a gazdaság vezetőjével szemben;

d/ Földkivonás kérdésében szabályozta az engedélyezési rendszert.

Ezek a módosítások mind a szigorítás irányába mutatnak.

A következő jogszabály, ami a reform keretében született, az 1976. évi II. tv. "a környezetvédelemről". Ez a tv átfogja az emberi környezet védelmének egészét. Ennek egyik része a földvédelem. Ez a jogszabály csak általánosságban tekinti át a kérdést, jelentősége abban áll, hogy az adott témakörben mint "alaptörvény" funkcionál.

Ekkor módosították az 1976. évi 23. tvr-rel "a földrendezésről" szóló korábbi szabályokat. A végrehajtási rendelete a 29/1976./IX.2./MÉM.sz.n Lényegesen kibővítette a földrendezés körét. A korábbi jogszabály a rendezésnek három fajtáját ismerte, ez már öt rendezési formát tart nyilván. Megmarad a korábbi három forma és ehhez két új kapcsolódik. Ez a kettő:

- üzemek közötti,
- üzemen belüli.

Mindkettő a lehető legracionálisabb földkihasználást teszi lehetővé a gazdaságoknak. Általános jellemzője az új szabályozásnak, hogy

- lehetővé teszi a rendezés folyamatosságát és dinamikusságát;

- a korábbi túlzott szigorúságon enyhít;

- a korszerű agrotechnikának megfelelően elősegíti a nagy táblák létrehozását.

Igy ez a tvr jelenleg teljességgel megfelel a modern gazdálkodás és a földvédelem és -hasznosítás támasztotta követelményeknek.

Az új szabályozókhoz hozzá kellett igazítani a korábban már megreformált ingatlannyilvántartást. Ennek jegyében született a 2/1977./ I.10./ MÉM rendelet és a 47/1977./XII.28./MÉM rendelet.

Az 1976-77. évi reformok lényeges része volt az 1976. évi 33. tv. "a tartós földhasználatról". Ennek a teljesen új intézménynek a létrehozását az indokolta, hogy a tanácsi kezelésben, vagy szövetkezetek tulajdonában lévő nagyüzemileg nem hasznosítható részeken, ahol korábban haszonbérbeadás volt, most így hasznosítsák. Mint már ismertettem, a haszonbérbeadásnak igen sok negatívuma volt, többek között az, hogy csak egy gazdasági évre adták, ezért nem volt közkedvelt. Elidegenítésére a jogi megkötések miatt szintén nem volt mód, így e területek általában parlagon maradtak. Ezen a helyzeten próbált segíteni a jogszabály. A tartós használat lényege, hogy egy összegben megfizetett használati díj fejében 50 évre használati jogot szerzett e terület felett. Erre a földre építeni is lehet és örökíthető is. Jelentősen csökkentette a parlagföldek mennyiségét, de a kérdést teljes egészében megoldani, hibái miatt, akkor még nem tudta.

Ekkor születtek meg a földspekuláció megakadályozását célzó, a földvédelem és -hasznosítás szempontjából kisebb jelentőségű rendeletek, mint az 1977. évi 27. tvr és végrehajtásáról a 36/1977./XI.3./ MÉM rendelet, amely a "mező- és erdőgazdasági ingatlanok forgalmáról" rendelkezett. Részletesen szabályozta ezeknek területeknek a magánszemélyek közötti forgalmát, ismertetette a tulajdoni kolátozásokat.

Hasonló céllal adták ki a 39/1977./X.12./MT rende-

letet, amely "az állami elővásárlásról" rendelkezett. Ezeket a szabályokat csak a teljesség kedvéért soroltam itt fel, a földvédelem és -hasznosítás kérdéskörében csak közvetett jelentőségük van.

A fent említett szabályok 1978. január 1-én hatályba léptek. A gyakorlat során merültek fel olyan problémák, amelyeket a megalkotáskor még nem lehetett előre látni. Ezeknek a kiküszöbölése volt szükséges. Ezek nem érintették a korábbi szabályozások alapjait, csupán egyes részletszabályokat módosítottak. Ezek a módosítások a következők voltak:

Az 1979. évi 32. tvr. "a földvédelem kérdésében" módosította a korábbi szabályokat. Az alapvető jellemzője ennek a változtatásnak a szigorítás volt:

- A mezőgazdasággal nem foglalkozó, de földhasználó szervezetek felé művelési kötelezettséget írt elő;
- Azon a területeken, ahol ez nem is lehetséges /pl. gátak, árokpartok stb./ ott gyommentesítési kötelezettséget írt elő;
- Magánszemélyek tekintetében viszont enyhített annyiban, hogy a parlagon hagyás esetén csak akkor kellett állami tulajdonba venni, ha a felróhatóság fennállt;
- Létrehozta az ún. időleges igénybevétel intézményét;
- Új fogalomként létrehozta a beszámítás intézményét, amelynek a lényege az, hogy a földet igénybevevő más parlagterületet visszaállít, a kivont helyett nem kell térítési díjat fizetnie;
- Az utolsó módosítás, amely sok vitát váltott ki az, hogy új művelési ágként kerültek nyilvántartás-

ba a halastavak. Ezután tehát a halastóvá átalakított területeket nem kell termelésből kivontnak tekinteni, de a térítési díj felét továbbra is meg kell fizetni. Továbbra is vitás kérdés maradt az erdőtelepítés kérdése, amely jelenleg is földkivonásnak minősül. Véleményem szerint az erdőt is művelési ágként kellene nyilvántartani. Ezt a következők indokolják:

- a/ az erózió és a defláció veszélyeztette területeken gazdaságosan nem lehet kultúrnövényeket termelni. Az erdőtelepítés megóvná ezeket a földeket a minőségi romlástól;
- b/ vannak olyan gyenge talajok, amelyek egyéb módon nem hasznosíthatók gazdaságosan, csak így;
- c/ Magyarország fában Európa egyik legszegényebb országa. Ezen a helyzeten is javíthatna valamit ez a módosítás;
- d/ természetvédelmi és pihenési célokat is általánosan javítaná ez az intézkedés.

Az ilyen módon való változtatás ellenzőinek csak egyetlen egy hathatós ellenérvük van, az, hogy ugrásszerűen megnövekedne így a mezőgazdasági területek erdő művelési ágba történő áttétele. Véleményem szerint ez a veszély nem valós, ha figyelembe vesszük azt, hogy a művelési ág változtatásához előzetes engedélyezés szükséges. Ezt az engedélyt a földhivatalok csak akkor adnák ki, ha meggyőződnének arról, hogy valóban népgazdasági érdekeket szolgáló változtatásról van szó. A gazdaságokat viszont nem kötnék anyagi indokok egy olyan területen való gazdálkodáshoz, amelyet gazdaságosabb lenne erdősíteni.

A másik pótlólagos módosítás volt az 1979. évi 33.tvr.

Ezzel ismét módosították az FT-t. A módosítások a földtulajdonnal kapcsolatosak ugyan, de mindkét változtatás érinti a földhasznosítás kérdéseit. A tsz korábban csak a tagjainak adhatott haszonbérbe földet. Ezen a szabályon enyhítettek és bizonyos korlátokkal nem tagoknak is adható föld haszonbérbe. A módosítás azért történt, hogy a parlagterületeket így is csökkenteni lehessen. A tsz-ek korábban csak szocialista szervezetnek adhattak el földet. E tvr két kivételt állított fel könnyítésként.

Ezt a jogszabályt tehát a könnyítések jellemezték. Ezek a könnyítések a racionálisabb kihasználást tették lehetővé.

V. fejezet

A HATÁLYOS FÖLDVÉDELMI JOGSZABÁLYOK GYAKORLATI
ÉRVÉNYESÜLÉSE

Az előző fejezetben megismertük a jelenlegi szabályozást, ebben a részben ennek az alkalmazását vizsgáljuk meg.

Az 1978. január 1-én hatályba lépett szabályok sok olyan kérdést nyitva hagytak, amit később a jogalkalmazás során kellett megoldani. Ebben a tekintetben komoly feladat hárult a községi szakigazgatási szervekre, a járási-városi földhivatalokra, amelyek elsőfokú hatóságként jártak el. A már korábban bevezetett tavaszi és őszi határszemléken kellett ellenőrizni egy-egy adott területet. Az ellenőrzés kiterjedt mind a magánszemélyekre, mind a szervezetekre. Ez évtől pedig már az egyéb földhasználókra is.

A gyommentesítést előíró új rendelet pedig ismét feladatokat adott ezeknek az intézményeknek. Ahhoz, hogy ezt a munkát is el tudják végezni, jelenleg az üzemi földnyilvántartások elkészítését végzik. Így a gyommentesítésről szóló rendelet végrehajtásában jelenleg türelmi időt kaptak azok a földhasználók, akiknek ilyen területük van a felmérés befejezéséig.

A legtöbb problémát a művelési kötelezettség nem teljesítése okozza. A már említett első fokon eljáró szervek tevékenysége 3 lépcsőből áll:

- a/ Az első tavaszi határszemle minden év áprilisában. Ekkor a parlagon maradt területek tulajdonosait felszólítják, hogy 30 napon belül műveljék meg földjüket;

- b/ A második határszemle május végén zajlik le, amikor megállapítják, hogy eleget tett-e a tulajdonos a korábbi felszólításnak;
- c/ Ha nem tett eleget, megindítják az állami tulajdonbavételi eljárást.

Vizsgáljuk meg, hogy milyen volt a helyzet ezen a téren Csongrád megyében az elmúlt évben!

A tsz-ekkel szemben 1978-ban még nem éltek a bírságolás lehetőségével a földhivatalok, mintegy próbaidőt hagyva a gazdaságoknak arra, hogy megismerjék az új szabályozást. 1979-ben azonban már teljes mértékben alkalmazták a jogszabályok adta lehetőségeket. A megyében Öttömösön, Pusztamérgesen és Rúzsán voltak a legsúlyosabb problémák. E három községben a szövetkezetek vezetőit is pénzbírsággal sújtották a parlagon hagyott területek miatt. Ez a bírság 5 000 Ft-ig terjedt.

A vállalatok viszonylatában kedvezőbb a helyzet. Itt ugyanis csak a mezőgazdasági művelésre alkalmas területek kérdésében merült fel probléma. 1979-ben a Szegedi KISZÖV egy külterületi raktárának parlagterületéért fizetett bírságot.

A tanácsok földhasználatával viszont igen komoly problémák merültek fel a megyében. Abból kell kiindulni ennél a kérdésnél, hogy a magánszemélyektől állami tulajdonba vett területek művelését a tanácsoknak kell megoldani. Az ilyen módon állami tulajdonba került földek mennyisége évről évre nő. Ezek a területek általában szétaprózott, rossz minőségű földek, amelyekkel a tanács sem tud mit kezdeni. Tehát az állami tulajdonba vétel nem oldott meg semmit, mivel a föld így is megműveletlen

marad. 1979-ben ebben a kérdésben részletes vizsgálatot tartott a KNEB Csongrád megyében. E vizsgálat eredményei alapján a Megyei Földhivatal elmarasztalta a mórահalmi, a kiszombori, a mindszei és a csongrádi tanácsot. A Mórահalmi Községi Tanács titkárát fegyelmi úton elbocsátották, mivel itt voltak a legkirívóbbak a mulasztások. A vizsgálat és az utána következő szigorú intézkedések nyomán már az idén javulás tapasztalható e téren. A javulás azonban nem általános. Csongrád környékén a tanácsi kezelésű földek közül az idén is 15-20 hektár maradt parlagon.

A tanácsok mindennel megpróbálkoznak annak érdekében, hogy művelőt találjanak ezekre a földekre /a tanácsi dolgozóknak kedvezményes térítési díjért hétévi telket juttatnak, más személyeknek is a tartós használatbevételi díjnak csak egy részét kell megfizetni/. Mégis, a városoktól messze eső, esetleg rossz földekre még ilyen kedvező feltételekkel sem találunk művelőt. Végül esetben a tanácsok erdőt telepítenek ezeken a területeken, ami azonban jelenleg földkivonásnak minősül. Erre azonban csak több évi parlagonhagyás után kerül sor.

A magántulajdonban lévő földekkel is sok a gond. Egyre gyakoribb eset nemcsak a megyében, hanem országosan is, hogy magánosok elhagyják földjüket. Itt az az elvi probléma merült fel, hogy a földhivatalok nem tudták kihez intézni a felszólítást a művelés teljesítése érdekében. 1980-ig az a felemás gyakorlat volt, hogy a tanácsi hirdető táblán függesztették ki annak a felszólítást, akinek a hollétéről nem tudtak. 1980. január 1-től ilyen esetekben kirendelt ügygondnok jár el az ismeretlen helyen tartózkodó, vagy teljesen ismeretlen tulajdonos érdekében.

A magántulajdonban lévő, meg nem művelt területeknek azonban az a nagyobb csoportja, ahol ismert a tulajdonos. Ezekben az esetekben általában nincs szó akkora földterületekről, mint a nagyüzemek esetében, azonban itt az általánosabb az, hogy a tulajdonosok "vérre menő" küzdelmet folytatnak a korábban nem művelt földjükért. 1979-ben 88 esetben hoztak elsőfokú határozatot bizonyos területek állami tulajdonba vételéről a művelési kötelezettség nem teljesítése miatt. /Ezek csak azok az esetek, amikor a tulajdonos ismert volt./ Ebből a 88-ból a Csongrád megyei Földhivatalnál, mint másodfokú államigazgatási hatóságnál 23-at fellebbeztek meg. A fellebbezésnek területi megoszlása a következő volt:

14. táblázat

	m.e.: db
J á r á s	
Szeged, Makó	15
Szentes	5
Hódmezővásárhely	3
Ö s s z e s e n	23

A legnagyobb problémák a megyében Makón és környékén merültek fel. A Szegedi Járásbíróságon 1978-ban és 1979-ben hat esetben támadták meg a megyei Földhivatal határozatát. A hat esetet részletesen megvizsgálva következtettem a bírói gyakorlat alakulására ezen a téren.

Arra az alapvető megállapításra jutottam, hogy a bíróság nem a látszatot kívánja szolgálni azzal, hogy állami tulajdonba veszi a földet csak azért, hogy a törvények maradéktalanul érvényesüljenek. Az elbírálásoknál az volt a leglényegesebb szempont, hogy a korábbi tulajdonos akarja-e, képes-e tovább művelni a földjét. A bíróságok már ebben az időben is a felróhatóságot tartották szem előtt, annak ellenére, hogy a jogszabály ekkor még nem tartalmazta ezt. A felróhatóság vizsgálatát és annak figyelembe vételét csak az 1979. évi 32. tvr. foglalta törvénybe.

A fent említett hat esetből a bíróság ötnél úgy döntött, hogy a volt tulajdonosnak vissza kell kapnia a földjét.

Az alábbi táblázat pedig azt mutatja, hogy milyen a foglalkozási megoszlásuk a pert indító személyeknek:

15. táblázat

	Élethivatásszerűen megdolgozó		Egyéb foglalkozású
	egyéni gazdálk.	tsz tag	
Pernyertes /vissza-kapta a földet/	3	2	-
Pervesztes /állami tul.került/	-	-	1

Jelentős az a tény, hogy az egy elutasító ítélet az egyéb foglalkozási kategóriába tartozó /kisiparos/ fog-

lalkozású személyt érintette. A fennmaradó öt személyből négyen közvetlenül a mellett a föld mellett laktak, amit nem műveltek meg. A kimontési okok között első helyen az egészségügyi okok álltak. Jellemző adat az is, hogy a hat személy közül négy az 55 éves kort meghaladta és a legfiatalabb 46 éves volt. Az egészségi állapot mellett az egyedüllét, az anyagi nehézségek és a bérbeadás körüli problémák szerepeltek még indokként.

Az utolsó vizsgálati szempont az, hogy az ügyek mely fokon váltak jogerőssé. A 6 ügyből 2 első fokon jogerőssé vált, míg 4-et megfellebbeztek. Az alábbi táblázatból megállapíthatjuk, hogy mely fél volt a fellebbező, és hogy a másodfokú bíróság milyen döntést hozott az elsőfokú ítélettel kapcsolatban.

16. táblázat

Ki fellebbezett?	A másodfokú döntés az elsőfokú ítéletet	
	megváltoztatta	helybenhagyta
Tulajdonos	-	1
Földhivatal	-	2
Mindkettő	1	-

Összességében a következőket állapítottam meg a megyei bírói gyakorlatról: ahol a bíróság a leghalványabb reményt látta arra, hogy a tulajdonos művelni fogja a földjét, ott hatályon kívül helyezte a földhivatal határozatát. Ezt a bírói gyakorlatot csak alátámasztották az

1980. január 1-én hatálybalépett módosítások.

A Legfelsőbb Biróság is foglalkozott a kérdéssel, és elvi jelentőséggel megállapította: "A törvény a valószínű igények kielégítését, a gazdaságosan hasznosítható területek művelését - az ésszerű gazdálkodás követelményeinek megvalósítását kívánja szolgálni, nem pedig a látszatot." Azt hiszem, hogy ennél tömörebben, érthetőbben nehéz lenne összefoglalni az 1976-ban elkezdet reformok célját és lényegét.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Földes-Molnár-Seres-Veres: Földjog. Tankönyvkiadó Bp., 1974. 426 old.
2. Mészáros István: A földek mezőgazdasági hasznosításának kérdései. Állam és Igazgatás 1980. 2. szám.
3. Nagy Endre: A környezetvédelem főbb kérdései, különös tekintettel a talaj- és a földvédelemre. Geodézia és Kartográfia 1978. 5. szám.
4. Nagy Sándor: A földvédelmi törvény korszerűsítésének néhány kérdése. Állam és Igazgatás 1977. 11.sz.
5. Nagy Sándor: A földhasznosítás két fő kérdése. Geodézia és Kartográfia 1980. 3. szám.
6. Nagy Sándor: A földrendezés igazgatási modellje. Állam és Igazgatás 1980. 3. szám.
7. Seőcs Gábor: A föld nemzeti kincs. Geodézia és Kartográfia 1977. 2. szám.
8. MGTSZ-ek a számok tükrében. TOT. 1979.
9. Földdeaszié. Népszava, 1978. március 16.
10. Beszámoló az OFTH vezetői értekezletére 1980. /Megyei Földhivatal, belső használatra/.
11. Tájékoztató Csongrád megye földvédelmének helyzetéről /Megyei Földhivatal, 1978. belső használatra/.

